

crkva u svijetu

PRILOZI

IN MEMORIAM...

Drago Šimundža

Posljednji dani prošle i prvi ove godine uvjerljivo su potvrdili Matoševu izreku da smrt u Hrvatskoj ima ukusa. U nepunih pet dana — uz brojne druge zaslužne djelatnike — smrt nam je otela književnika Miroslava Krležu (29. XII. 1981), kardinala Franju Šepera (30. XII. 1981), kipara Franu Kršinića (1. I. 1982), pjesnika Nikolu Šopa (2. I. 1982) — sve odreda znamenite pregoace u našoj povijesti i kulturi. Pribrojimo li im nešto prije (6. XII. 1981) preminulog arheologa Stjepana Gunjaču i petnaestak dana poslije (16. I. 1982) muzikologa Josipa Andreisa, članove Akademije, stvarno moramo s Matošem ponoviti: ovoga je puta »naša smrt« imala ukusa!

Ovaj tako rijedak slučaj da nas gotovo odjednom napušta veliki broj poznatih i zaslužnih duhovnih i kulturnih pregalaca obavezuje nas na ovaj kratki IN MEMORIAM.

KARDINAL FRANJO ŠEPER (1905—1981)

Iako su svi naši spomenuti pokojnici, ako izuzmemo Krležu i donekle Gunjaču, duboko suosjećali s Crkvom, s vjerom i duhovnom baštinom našega 1300 godina starog kršćanstva, kardinal Šeper je na poseban način bio s tim povezan: on je izravno za to i s tim živio.

»Takav je čelik-značaj bio kardinal Šeper: snažan, nepokolebljiv poput njegove rodne Hrvatske, kojoj je doista bio na čast cjelim svojim životom u službi Krista i Crkve.« — To su riječi Ivana Pavla II; izgovorio ih je na pogrebnoj misi kard. Šepera, 2. siječnja 1982. u Rimu.

Životni put našega Kardinala bio je omeđen važnim datumima: Rođen je u Osijeku 2. listopada 1905. U šestoj godini dolazi s roditeljima u

Zagreb. Nakon završenih studija zaređen je za svećenika 1930. u Rimu. Na papinskom sveučilištu Gregorijani postigao je akademski stupanj doktorata. Predan svojem zvanju i načelan u radu, izabran je i 1954. godine posvećen za biskupa. 1960, nakon smrti svete uspomene kardinala Stepinca, imenovan je zagrebačkim nadbiskupom i metropolitom. Kardinal je postao 1965, a 1968. preuzima službu pročelnika najvažnije kongregacije u Crkvi, Kongregacije za nauk vjere u Vatikanu. Umro je, kako smo spomenuli, 30. prosinca 1981. u Rimu. Sahranjen je, po vlastitoj želji, u svojoj rodnoj Hrvatskoj, u zagrebačkoj katedrali, 5. siječnja 1982. godine. Sprovod je bio veličanstven; najprije u Rimu, zatim u Zagrebu.

Kardinal dr. Franjo Šeper, zagrebački nadbiskup i hrvatski metropolita, stožernik Crkve i pročelnik najvažnije kongregacije ostavio je iza sebe trajan spomen. Razborit, smiren, misaon, živio je tiho a intenzivno. Bio je vrstan teolog i odličan pastoralac, uspješan kateheta, odgojitelj, poglavar, organizator i pročelnik. Aristokratski načelan i liturgijski odmjeren, istovremeno je bio — tako sam ga doživio — plebejski susretljiv i pristupačan. Dostojanstvenik širokih obzorja i zdravih kršćanskih načela, bio je poznat u svijetu po svojoj odlučnosti i pastoralnoj razboritosti, po odbacivanju svih ekstrema. U nemirno pokoncilsko doba unosio je duh smirenosti i sigurnosti, toplinu svoje hrvatske duše, povjerenje u bolju budućnost. Znao je naći pravu riječ, uspostaviti kontakt, otkloniti izazove, sačuvati dostojanstvo i jedinstvo. Poznati su njegovi interventi i zdrava usmjerenja kao i brojni dekreti, posebice o kristologiji i eshatologiji. Crkva će mu ostati zahvalna. A mi ćemo s pravom na nj biti ponosni.

I kao svećenik, i kao zagrebački nadbiskup, i kao kardinal, i kao pročelnik Kongregacije naš Kardinal je — kako jednom reče — nosio dvije ljubavi u svojem srcu: Crkvu i svoj narod. Za njih je živio i predano radio. Svjedoči o tome njegov život, svjedoči njegovo djelo. Ne treba spominjati, dovoljno je zapažen i poznat, njegov rad u Domovini, poglavito u zagrebačkoj nadbiskupiji, rad i uspjesi dok je bio predsjednik naše BK, njegova briga za pastoral, za kršćanski karitas, za crkveni tisak... Zapaženi su njegovi interventi na Saboru: o liturgiji, ateizmu, dijalogu, ekumenizmu, đakonatu; poznati, rekosmo, njegovi razboriti i sadržajni dekreti; poznata također njegova skrb za nas i našu Crkvu, u Domovini i inozemstvu.

Živio je s nama i za nas, i kad je bio od nas daleko. Svetkovao je s nama i kao Papin izaslanik predvodio naše svečanosti u povodu jubileja 13 stoljeća našega kršćanstva. Bio je s nama u našim patnjama i radostima.

Vjera ga je nadahnjivala i jačala; vjeru nam je u amanet ostavio: »Meni je osobito na srcu« — reče on jednom — »da vjernici naše nadbiskupije (zagrebačke), kao i sav hrvatski narod, ostanu vjerni i čvrsti u svojoj pradjedovskoj vjeri.«

To je — kažimo to na kraju — bilo životno načelo i konačna oporuka našega Kardinala. To ga je dovelo do tako visokih položaja i nas uzdiglo s njim. Bio je naš tribun i predstavnik: u Vatikanu, u Crkvi, i u širokom svijetu!

STJEPAN GUNJAČA (1908—1981)

U ovom zajedničkom nekrologu spomenutih kulturnih djelatnika ne možemo mimoći našeg poznatog arheologa akademika Stjepana Gunjaču. On je, napomenuli smo, nešto ranije umro, ali ga nismo mogli komemorirati u prošlom broju, jer je već bio u tisku.

Rođen u Sinju 1908, profesor povijesti, kustos muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, još dok se čuvao na Kninskoj tvrđavi, Stjepan Gunjača se s vremenom toliko zaljubio u stare crkve i crkvine, arheološka nalazišta i gradine da se uz njegovo ime i rad desetljećima — kao nekada uz don Franu Bulića — vezala sudbina naših bogatih srednjovjekovnih arheoloških spomenika. Zaslužan kao stručnjak i istraživač, Gunjača je još zaslužniji kao čuvar i brižni skrbnik toga našeg nacionalno najvrednijeg arheološkog blaga. Nećemo ovdje ulaziti u cjelokupni Gunjačin rad i djelovanje, u njegovu bogatu povijesnu i arheološku djelatnost; no moramo mu odati priznanje da je u teškim ratnim i poratnim prilikama uspio sačuvati i od pustoši spasiti golemo naše narodno, velikim dijelom crkveno-sakralno, povijesno blago, kakvoga nemaju ni mnogo veći evropski narodi. Zahvaljujući, dakle, između ostalih naših u tome zaslužnih djelatnika i dru Stjepanu Gunjači, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu, za koji se Gunjača toliko zalagao, čuva brojne starohrvatske crkve i crkvice, barem u svojim tlocrtima, u sačuvanim oltarskim ogradama, raznim ornamentima, natpisima, tropletima, krstionicama, dragocjenim spomenicima; pruža materijalne podatke o našim dalekim pradjedovima i njihovim vremenima, o ljudskom i kršćanskom životu, o oružju i oruđu, o običajima i grobovima, o vjeri i kulturi stare Hrvatske. Ovaj naš jedinstveni muzej sa svojim povijesnim bogatstvom pravi je hram naše prošlosti, našega bitka i bića, korijena naše sadašnjosti i budućnosti; sakralni monumentum našoj naciji, vjeri i kulturi.

Ističući u ovom kratkom nekrologu veliku ulogu u svemu ovome dra Gunjače, napomenimo da je to istodobno bila njegova životna radost. Znao se on u životu često izazovno postaviti, zalaziti u povijesne raspre i polemike, o čemu govore njegovi *Ispravci*, ali se isto tako znao djetinjati radovati novim otkrićima, boljem položaju i obogaćivanju »svojega« muzeja.

Mogao bih samo napomenuti da mi je pokojni Gunjača u dva navrata govorio o Muzeju u ratnim i poratnim okolnostima, o ljudima i organizacijama koje su mu pomagale, i kad je Muzej prebacio iz Knina u Sinj, i kad se nakon rata toliko godina trudio da se uredi dostojan smještaj tako vrijednoj i bogatoj baštini. Nije zgodno u ovakvoj prigodi iznositi neke manje poznate pojedinosti. Mogu samo napomenuti da je moj sugovornik neobično cijenio ulogu i zadaću Crkve u hrvatskom narodu i da je — iako je bio religiozni skeptik, koji je prihvaćao »konkretnost« života, jer su »takve prilike« — osjećao duboko poštovanje prema crkvenim ljudima i vjeri, koja je, kako reče, i u njemu ostavila »dubok osjećaj istinoljubivosti i pravičnosti«.

MIROSLAV KRLEŽA (1893—1981)

Ne mogu a da u ovom IN MEMORAIM ne spomenem i Miroslava Krležu, koji se u jednom razgovoru vrlo pozitivno izražavao o »Crkvi u svijetu«; u prvom redu zbog njezine »visoke znanstvene« — kako on reče — »teološko-filozofske i kulturne razine«. Dapače, bilo mu je drago da ova naša revija izlazi. Tako je rekao.

No i bez obzira na to Krleža zaslužuje određeni Spomen u svim našim kulturnim smotrama. Usprkos njegovoj anticrkvenoj i protuvjerskoj radbi, polemichnosti i u tom duhu antireligioznoj funkcionalnosti njegove literature — o čemu govori studiozan prilog u ovom broju (a još ćemo o toj tematici pisati) — Krleža je ličnost i pojava, mislilac i pisac, kojega se ne možemo i ne smijemo odricati. Nemoguće je u našoj ovostoljetnoj književnosti i kulturi mimoći ili zaobići Krležu. Prisutan je izravno na mnogim područjima, zamašit je, višedimenzionalan. Trebalo bi ga s mnogih strana kritički prostudirati i meritorno ocijeniti. S njim se nećemo moći uvijek složiti, nećemo ga moći u svemu pohvaliti, ali ga valja objektivno vrednovati i iskreno mu odati priznanje tamo gdje to priznanje stvarno zaslužuje. U jednu riječ, Krleža je doista toliko zamašit da u njega imamo što pokuditi, ali isto tako imamo što opravdano pohvaliti.

Prije svega, Krleža je veliki književnik. Toliko velik u svojem cjelokupnom djelu — makar u pojedinim djelima ta veličina nije tolika — da se može govoriti o Krležinu razdoblju. Mentor i arbitar međuratne epohe, on nije samo u njoj sudjelovao, on ju je, kako je već rečeno, stvarao. U poratnom razdoblju, kad se našao u novim okolnostima, »prigušio« se ponešto njegov antiinstitucijski vulkan književnih kreacija i reakcija, no nije do kraja presahnuo. Od pedesetih godina Krleža se s velikim entuzijazmom posvetio enciklopedistici, organizaciji i radu u Leksikografskom zavodu.

Po naravi — kako on sam kaže, kad govori o oznakama književnih stvaralaca — »disident«, »defetist« i »razmetni (rasipni) sin«, Krleža se cijeloga života suprotstavljao, borio, izazivao, rušio... U toj perspektivi treba shvatiti i njegove izazove, polemike, pamflete, viku i invektive; pa kad je bila riječ i o našoj literaturi i kulturi; to više što je i on sam priznao da je zbog raznih okolnosti pisao polemike i pamflete, koje bi trebalo zaboraviti.

Spreman uvijek na borbu i oporbu, genij pera i majstor riječi, vulkan kojemu nikada nije ponestalo lave, Krleža je često nastupao i pisao izazovno, bojovno, negatorski i rušilački, funkcionalistički i ideološki... — njegova je književnost angažirana, izazovna; puna je vike i suprotstavljanja — ali je, unatoč tome, ostavio iza sebe veliko literarno djelo, ogledao se i afirmirao u svim književnim vrstama, i kao nitko prije njega na ovim našim razmeđima pisao o našim patnjama i sudbinama, o ratnim pustošima i životnim »rapsodijama«, o psihološkim, misaonim i sociološkim traumama naše prošlosti i našega čovjeka.

Pjesnik bujice riječi, bez dublje lirske doživljenosti, Krleža je u svom »vulkanioznom« stilu stvorio značajna djela od *Pana*, preko *Hrvatskog*

boga Marsa i drama *U agoniji*, *Gospoda Glembajevi*, romana *Povratak Filipa Latinovicza* ... do ciničkih *Balada Petrice Kerempuha* i misterioznog *Areteja*. Poput Tolstoja, stvorio je mitove i fikcije o hrvatskoj prošlosti, posebno o hrvatskoj buržoaziji.

S Bogom se cijeloga života borio, a u toj borbi, na žalost, nije pošteo ni najveće svetinje naše vjere i kulture. Sve je to funkcionalistički činio: rušio je staro da bi se moglo roditi novo, novi »crveni bog«, kako reče jedan junak u njegovoj pripovijesti *Smrt Franje Kadavera*.

FRANO KRŠINIĆ (1897—1982)

Tih i povučen — profesor, akademik, kipar — meditativan i lirski doživljajan, živio je majstor Frano Kršinić svoj život umjetnika, estete i neumornog stvaraoca u neraskidivom zajedništvu sa svojim svijetom estetike i meditacije, s vitkim smirenim linijama i sakralnim oblicima svojih kamenih »majki«, duhovnih Madonna, kako se jednom sam izrazio.

Sin toplog juga, Korčulanin iz Lumbarde, baštinik vještih kamenorezaca, svojim genijem je, još kao dječak, nadržao korčulansku klesarsku i horičku obrtničku školu, završio je prašku umjetničku akademiju, da bi svoj maštoviti svijet, smirenih, skladnih lirskih dubina, ostvario u vlastitoj radionici. Taj svijet mašte i stvarnosti, lirske poezije u kamenu, meditativno-klasičnog izraza, poprimio je pod udarcima njegova dlijeta ne samo svoje harmonične linije i oblike nego još više svoju unutrašnju fizionomiju i psihu, svoju duboko izražajnu dušu: u poetsko-meditativnim likovima »obiteljske topline«, u radosti majke s djetetom, u stvaralačkom oblikovanju »Meditacije«, u duhovnoj objektivaciji »Molitve«, u religioznoj poruci »Raspeća« ... — u lirskim emocijama misaonih, sakralnih linija i likova, utisnutih, kao kakav duhovni portret, u produhovljenom stancu-kamenu.

Utemeljitelj, uz Meštrovića i Augustinčića, i predstavnik suvremene hrvatske kiparske umjetnosti, odgojio je majstor Kršinić nove generacije naših skulptora, prenio je na njih i u njih svoje znanje i umijeće, prenio svoju vjeru u duhovnu snagu genija koji, poput Stvoritelja, od amorfne mase, od kamenog bloka, stvara remek-djela. Vjerovao je majstor Frane da je to samo izraz Božjeg dara s kojim je Bog obdario ljudsku dušu. Tu dušu je on prelijevao u prozirne linije i tople obrise svojih skulptura, u duboku meditaciju, lirsku poeziju i religioznu sigurnost. Poezija je to, tiha poezija, puna ljudske intime i duhovne stvarnosti. Poput Stvoritelja koji je »probudio« Adama, majstor Frano je u svojoj genijalnoj imitaciji Božjeg čina iz kamena »budio« svoje vizije i doživljaje, svoj umjetnički i realni svijet, toplinu i poeziju života, harmoniju duše i tijela.

Kršinić je ostao vjeran sigurnoj, čvrstoj, gotovo klasičnoj liniji, lirski produhovljenoj, prozirnoj, uvijek punoj meditativnosti, liričnosti, smirenosti i optimizma. Njegov ga je duh, onaj dobri poetski genij, nadahnjivao i napajao toplinom njegova srca i plemenitošću njegove duše. Veliki majstor, samoga je sebe prenio u svoja djela: svoju vjeru, humanost, genijalnost i sigurnost u smisao čovjeka i svijeta.

Takav je bio majstor Frano. Takav u dubinama svojega bića. Takav u izrazu svojega genija. Takav u svom ljudskom i kršćanskom doživljaju stvarnosti.

NIKOLA ŠOP (1904—1982)

Dragi pjesniče, tiha, smirena dušo, nakon tolikih intimnih razgovora s Isusom »Odjahao si svom dragom Bogu«. Ostavio si nam u amanet toplinu svojega srca, liriku svoje duše, jednostavnost svojega izričaja, svjedočanstvo veličine u tišini i skromnosti i, unatoč svim nedaćama života, radosti svoje vjere. Hvala Ti.

Profesor, književnik, suradnik Akademije, pjesnik Nikola Šop rodio se u bajoslovnom Jajcu, oko kojega je još davno Krsto Frankopan povijesne bitke vodio da sačuva posljednje »ostatke ostataka« naše domovine. Živio je u Beogradu i Zagrebu; predavao je, pisao, prevodio ... — i u pjesmama se svojim, u intimnim susretima s Bogom, iskreno Bogu molio. Ni jedan naš pjesnik nije mu u tome ravan. Malo ih je i u svjetskoj literaturi.

Kao što je Kršinić zaljubljenik sakralnih linija u poeziji kamena, tako je Nikola Šop zaljubljenik poezije riječi u jednostavnosti i lirskoj rezonanciji izričaja. Jedan i drugi duboko religiozni, prirodno meditativni a jednostavni, na samom su vrhu našega stvaralačkog, meditativnog i lirskog, genija. Rekoše s pravom neki teoretičari umjetnosti i kulturolozi da je gotovo nemoguće uspješno stvarati i kulturu bogatiti bez stanovite doze intimne religioznosti. Naravno, tu religioznost ne treba uvijek i samo kršćanski shvaćati; no ako je stvarna i prava, mora imati smisla za duboko ljudsko, unutarnje, duhovno, što čovjeka povezuje s misterijem života i u konačnici sa samim Bogom.

Ako itko, tu je religioznost, unutarnju svijest i intimni doživljaj religioznog nadahnuća, u punoj mjeri izaravao naš pjesnik Nikola Šop. Uspio je stoga kao malo tko u svojoj poeziji spojiti prirodnu jednostavnost s dubokom lirikom i toplom meditacijom. Iz njegovih stihova progovara ljudska intima, u svojoj svakidašnjici, religiozna čistoća, u svojoj molitvi, duboka vjera, u svojem susretu s Bogom, smirena, tiha poetska duša, u svom prostodušnom doživljaju realnosti i sakralnom obzoru konačnog smisla ...

Jednostavan u izričaju, dubok u mislima i bogat u svojoj lirskoj konotaciji, Šop otkriva poetske dubine u malim, tihim susretima, u sudbinama ljudi i religioznim rezonancijama misterija života. Toplina Sudetine lirike i Tadijanovićeve jednostavnosti izričaja našla je u Šopovoj poeziji, očito neovisno, svoj jedinstveni lirski, religiozni, šopovski ugođaj. I u njegovim svakodnevnim motivima, i u refleksivnim, sudbinskim temama o čovjeku i svemiru od kozmopolitских do astralnih širina.

Šop svoj svijet i svoj odnos prema svijetu, prema čovjeku i životu, temelji i doživljava u iskrenom doživljavanju i žvljenju svoje vjere. Djetinji iskrene, prostodušne, sigurne vjere. Njega ne more sumnje, ne muče problemi. On ne traži, ne ispituje, ne teologizira. On jednostavno iža-

rava, zrači ljudskim i kršćanskim povjerenjem, iskrenošću, jednostavnošću, dobrotom plemenita srca. Sve doživljava sub specie aeternitatis, u religioznoj intimnosti Boga i čovjeka. Osjeća s malim svijetom, sa zapuštenim čovjekom; vidi nered, nemire i nepravde ... Ali zna da nas vjera može i mora učiniti boljima, da je Bog jedina garancija pravičnosti i pomirenja. Stoga tako intimno dovodi Boga među ljude: u sirotinjski dom, u »krčmu«, taj »nasukani brod«, u konkretnost stvari i života, u mučnu svakodnevnicu malog čovjeka. U svojoj prostodušnosti on tu familijarno razgovara s Isusom, nudi mu svoj stolac, svoj šešir, svoj krevet ...

Nije slučajno 1938. u svojem »Jammesovu odlasku« naš pjesnik pjevao svojemu prijatelju, francuskom pjesniku: »Odjahao si svom dragom Bogu«. Ima naime nešto zajedničko u ovih dvaju pjesnika kršćanske inspiracije. Francis Jammes je našao Boga u prirodi, u jednostavnosti, u iskrenom dodiru čovjeka s čovjekom, u selu i seoskom životu ... Šop je osjetio njegovu jednostavnost, vidio je njegovu sigurnost, doživio toplinu duhovnih inspiracija. Crpeći nadahnuće iz istih izvora kao i Jammes, naš je pjesnik pošao svojim putem: djetinji iskreno a lirski duboko doživljavao je jedinstvo svijeta u jedinstvu čovjeka s Bogom. Stoga on tako u svojim pjesmama jednostavno, naravno, moli i pjeva; obični, svakodnevni život pretvara u doživljaj i toplu poeziju ...

HRVATSKI ORFEJ

Josipu Andreisu in memoriam

Živan Bezić

U nizu hrvatskih velikana, koji su nas napustili na razmeđu osamdeset-prve i osamdesetdruge godine, nalazi se i naš istaknuti muzikolog i vodeći povjesničar glazbe prof. Josip Andreis. Umro je 16. siječnja ove g. u Zagrebu, a četiri dana poslije sahranjen je na Mirogoju u pratnji predstavnika hrvatskog glazbenog života.

Bio je to učenjak golema znanja, nenadmašivi stručnjak na svom području i neumorni radnik. Naporan rad i preosjetljivo srce ponijeli su ga rano u grob. Marljivo je radio od studentskih dana sve do same smrti. Napisao je prvu (na hrvatskom jeziku¹) temeljitu *Povijest glazbe (ili Historiju muzike)*, u više izdanja i svezaka), a zatim i *Razvoj muzičke umjetnosti u Hrvatskoj*. Andreis je prvi predstavio svijetu hrvatsku glazbu u knjizi na engleskom jeziku (*Music in Croatia*, 1974). Stručno je obradio neke od hrvatskih kompozitora (Lukačić, Livadić, Lisinski, Gotovac, Parać, Cipra). Pokazao se izvrsnim muzikologom u djelima *Uvod u glazbenu estetiku* i *Vječni Orfej*. Uređivao je nekoliko glazbenih revija, a osobita mu je zasluga što je bio glavni urednik *Muzičke enciklopedije*. Stvarao je kao stručnjak, pedagog, pisac, prevodilac i kompozitor (bio je neko vrijeme i predsjednik Društva kompozitora Hrvatske).

¹ Prije Andreisa su samo nešto pokušali u tom pravcu kanonik Hadrović i profesor Širola.